

Socialdepartementet

Ändrat uppdrag till Utredningen om öppna insatser utan samtycke till vårdnadshavare och fler tidiga insatser till barn och unga (S 2022:D)

Regeringskansliet beslutade den 28 april 2022 att ge en utredare i uppdrag att biträda Socialdepartementet med att bl.a. utreda dels om det bör införas en möjlighet för socialnämnden att besluta om öppna insatser till vårdnadshavare utan deras samtycke, dels om det bör införas en möjlighet för socialnämnden att besluta om krav riktade mot barn och unga liknande de barn- och ungdomsförelägganden som förekommer i Danmark (S2022/02322). Uppdraget skulle redovisas senast den 1 februari 2024.

Regeringskansliet beslutade den 20 juli 2023 att ändra uppdraget på så sätt att utredaren inte bara skulle utreda om sådana ordningar som avses i uppdraget skulle införas utan i stället lämna förslag på hur dessa ska se ut. Vidare ändrades uppdraget så utredaren bl.a. också skulle föreslå en ordning i fråga om ekonomiska åtgärder vid bristande efterlevnad av vissa beslut och om införandet av en ordning där socialnämnden i vissa situationer tillkallar vårdnadshavare till samtal inom 24 timmar (S2023/02315). Uppdragstiden förlängdes till den 30 augusti 2024.

Regeringskansliet ändrar uppdraget i enlighet med vad som anges i *bilagan*.

Uppdragstiden förlängs. Uppdraget ska i stället redovisas senast den 5 november 2024.

Kostnaderna för uppdraget ska belasta utgiftsområde 1 Rikets styrelse, anslaget 4:1 Regeringskansliet m.m., anslagsposten 1 Till Regeringskansliets disposition, budgetramen 6 Socialdepartementet.

Beslutet har fattats av socialtjänstministern.

Utdrag till

Statsrådsberedningen/GRANSK

Regeringskansliets förvaltningsavdelning/FA Kommittéservice

Utredningen (S 2022:D)

Socialdepartementet

Ändring i uppdraget

Utredarens uppdrag utökas. Ungdomsövervakning infördes som en ny påföljd år 2021 och har enligt en rapport från Kriminalvården från år 2023 gett initialt goda resultat. Påföljden, som verkställs av Kriminalvården, innebär bl.a. att den unge ska följa föreskrifter om att t.ex. delta i vård och har rörelseinskränkningar som kontrolleras elektroniskt. Inom ramen för utredarens uppdrag om krav riktade mot barn och unga, liknande de barn- och ungdomsförelägganden som förekommer i Danmark, ska utredaren för att förebygga och motverka kriminalitet hos unga även analysera och lämna förslag som ger socialnämnden möjlighet att besluta om förebyggande insatser i form av föreskrifter, på motsvarande sätt som Kriminalvården beslutar om vid påföljden ungdomsövervakning. Föreskrifterna ska kunna beslutas i vissa fall för barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett hem för vård och boende (HVB) samt för barn och unga som vårdas med stöd av 3 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, i hemmet.

Syftet med föreskrifterna ska vara att säkerställa deltagande i förebyggande insatser för att förhindra att barn och unga återfaller i kriminalitet. Föreskrifterna kan t.ex. handla om att socialnämnden ställer krav på att barnet eller den unge efter placeringstiden ska delta i öppenvårdsinsatser och följa föreskrifter om förbud att använda alkohol eller droger, rörelseinskränkningar, krav på vistelse i hemmet, skolgång eller andra aktiviteter. Utredaren ska även ta ställning till på vilket sätt efterlevnaden av föreskrifterna kan kontrolleras.

Uppdraget om förebyggande insatser för barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett HVB

På Statens institutionsstyrelses (SiS) särskilda ungdomshem vistas barn och unga som bereds vård med stöd av LVU, samt barn och unga som avtjänar sluten ungdomsvård med stöd av lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård, förkortad LSU. I undantagsfall kan även barn och unga som vårdas med stöd av socialtjänstlagen (2001:453) placeras på ett särskilt ungdomshem.

Under 2022 placerades det 948 barn och unga (67 procent pojkar och 33 procent flickor) på ett särskilt ungdomshem med stöd av LVU. Samma år avslutade 978 barn och unga (64 procent pojkar och 36 procent flickor) sin placering på ett särskilt ungdomshem. Omkring två tredjedelar av pojkarna hade kriminalitet som orsak eller delorsak till vården. Efter avslutad placering fortsatte majoriteten av barnen och de unga att vårdas på ett HVB eller i ett familjehem med stöd av antingen LVU eller socialtjänstlagen. En mindre andel flyttade hem till föräldrahemmet.

Samma år var det 54 unga som vistades på ett särskilt ungdomshem med stöd av LSU, samt 59 unga som frigavs efter att de avtjänat sluten ungdomsvård. Efter frigivningen vistades en majoritet av ungdomarna (54 procent) i föräldrahemmet. En mindre andel (7 procent) var därefter placerade på ett HVB eller i ett familjehem med stöd av LVU eller socialtjänstlagen (SiS i korthet 2022. En samling statistiska uppgifter om SiS). Antalet ungdomar som vistas på särskilda ungdomshem med stöd av LSU har ökat kraftigt under 2023. Verkställighetstiderna har också ökat.

När det gäller placeringar på HVB 2022 så placerades 6 100 barn och unga (58 procent pojkar och 42 procent flickor) i ett sådant hem med stöd av LVU eller socialtjänstlagen. Av dessa var grunden för vården i en tredjedel av fallen antingen eget beteende (3 § LVU) eller eget beteende i kombination med missförhållanden i hemmet (2 och 3 §§ LVU) (Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2022. Socialstyrelsen 2023).

Statistik visar att det är vanligt att barn och unga återfaller i kriminalitet efter att de avtjänat sluten ungdomsvård (Tuffa tag och tillit – en ESO-rapport om utslussning, eftervård och återfall för dömda till sluten ungdomsvård, 2023:9). Det förekommer också att barn och unga som vårdas med stöd av LVU är tungt kriminellt belastade och har ett stort våldskapital. Det kan

därför finnas en särskild sårbarhet hos barn och unga som lämnar institutionsvård för att återfalla i kriminalitet, missbruk eller annat socialt nedbrytande beteende.

Det kan för dessa barn och unga, liksom för alla barn och unga, vara viktigt med en tydlig struktur och målbild av vad som förväntas av barnet eller den unge i sin vardag efter en placering. Även barnens vårdnadshavare kan behöva stöd för att kunna fullgöra sitt föräldraansvar. Utredaren har sedan tidigare ett uppdrag att utreda ett utökat föräldraansvar med möjlighet till ekonomiska och sociala konsekvenser för de vårdnadshavare som inte följer socialnämndens beslut. Detta ska också beaktas i fråga om det nu aktuella tilläggsuppdraget. Mot denna bakgrund är det viktigt att socialnämnden har tillräckliga verktyg för att förhindra att dessa barn och unga återfaller i kriminalitet, missbruk eller annat socialt nedbrytande beteende. Dessa verktyg ska dock inte utgöra skäl till förkortat omhändertagande eller fungera som alternativ till placering utanför hemmet, utan endast utgöra kompletterande verktyg efter placeringen för att förhindra att barn och unga återfaller i kriminalitet, missbruk eller annat socialt nedbrytande beteende.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till om det behövs fler förebyggande insatser för barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett HVB i form av föreskrifter om t.ex. deltagande i öppenvårdsinsatser, förbud att använda alkohol eller droger, rörelseinskränkningar, krav på vistelse i hemmet, skolgång eller andra aktiviteter och, oavsett ställningstagande i sak, lämna förslag på en sådan ordning,
- analysera och ta ställning till om sådana föreskrifter ska kunna beslutas för alla barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett HVB som riskerar att återfalla i kriminalitet, missbruk eller annat socialt nedbrytande beteende,
- analysera och ta ställning till hur efterlevnaden av sådana föreskrifter kan kontrolleras,
- analysera och ta ställning till om det vid kontroll av efterlevnaden av sådana föreskrifter ska vara möjligt att i vissa fall använda elektronisk övervakning och, oavsett ställningstagande i sak, lämna ett sådant förslag,
- redovisa för- och nackdelar med förslagen,

- analysera och bedöma hur barnets eller den unges rättssäkerhet och fri- och rättigheter ska tillgodoses, bl.a. när det gäller möjligheten till omprövning och överklagande,
- kartlägga vilken personuppgiftsbehandling som förslagen kan ge upphov till och göra en integritetsanalys,
- analysera hur förslagen förhåller sig till regelverken om offentlighet och sekretess, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget om ytterligare förebyggande insatser i vissa fall för barn och unga som vårdas i hemmet med stöd av 3 § LVU

Enligt 11 § LVU får socialnämnden medge att den unge vistas i sitt eget hem, om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne. Detta förutsätter bl.a. att vården främjas med hänsyn till den unges hemmiljö, sociala miljö och risk för brottslighet. Vården ska dock alltid inledas utanför den unges eget hem och de verktyg som utredaren föreslår ska inte utgöra ett alternativ till det. Det är i LVU inte reglerat hur länge barnet eller den unge kan vara placerad i det egna hemmet. Av 21 § LVU följer att vården ska upphöra när den inte längre behövs.

Socialstyrelsen har i en rapport från 2023 kartlagt och analyserat tillämpningen av placering i det egna hemmet med stöd av LVU. Enligt rapporten, som avser 2021, var det för pojkar vanligast att en placering i det egna hemmet med stöd av LVU hade föregåtts av en placering på ett HVB eller ett särskilt ungdomshem. För flickor var det vanligast att en placering i det egna hemmet hade föregåtts av en placering i ett familjehem. Placeringsformen förefaller i första hand tillämpas i ett utslussningsskede, efter en tids placering med stöd av LVU utanför det egna hemmet.

Under 2021 var det knappt 9 800 barn och unga som vårdades med stöd av LVU. Av dessa var 860 barn och unga, dvs. nio procent, någon gång under året placerade med stöd av LVU i det egna hemmet. Längden på placeringen i det egna hemmet varierade under samma år från kortare än en vecka till längre än 12 månader (LVU i det egna hemmet Kartläggning och analys av hur socialtjänsten tillämpar 11 § andra stycket lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, augusti 2023).

Av 11 § fjärde stycket LVU framgår att nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården, ska ha uppsikt över den unge och, i den

utsträckning det behövs för att genomföra vården, bestämma om hans eller hennes personliga förhållanden. Även när den unge vårdas enligt LVU i det egna hemmet har socialnämnden kvar det ansvar och de befogenheter som följer av lagen. Enligt intervjustudier som Socialstyrelsen genomfört med personal i socialtjänsten inom ramen för myndighetens rapport som nämns ovan, är en viktig förutsättning för att placeringsformen ska fungera att barnet eller den unga får öppenvårdsinsatser under placeringstiden. Det kan exempelvis handla om stödinsatser riktade till barnet eller den unga och till vårdnadshavarna, alkohol- och drogkontroller eller stödinsats i form av sociala insatsgrupper.

Utredningen om barn och unga i samhällets vård (S 2021:06) föreslår i sitt betänkande För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66), i fråga om barn och unga som vårdas i hemmet med stöd av 3 § LVU, bl.a. att socialnämnden ska få besluta om särskilda villkor som en förutsättning för att barnet eller den unge ska få vårdas i det egna hemmet. Villkoren ska få avse skyldighet att ta emot vissa insatser inom socialtjänsten och lämnande av prover för att påvisa alkohol- och drogfrihet. Utredningen föreslår inte några sanktioner vid avvikelser, men anger att en konsekvens kan vara att vården inte längre kan ske genom placering i det egna hemmet. Betänkandet remissbehandlas för närvarande.

Hos barn och unga som vårdas med stöd av 3 § LVU i det egna hemmet kan det finnas en särskild sårbarhet och utsatthet för att utnyttjas av kriminella gäng och återfalla i kriminalitet. Likaså kan det finnas en sårbarhet för att återfalla i missbruk eller annat socialt nedbrytande beteende. Socialnämnden behöver verktyg för att stödja barn och unga i en sådan situation för att säkerställa att de deltar i vårdinsatser.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till om det behövs fler förebyggande insatser för barn och unga som vårdas i det egna hemmet med stöd av 3 § LVU i form av att socialnämnden beslutar om föreskrifter om deltagande i öppenvårdsinsatser, samt t.ex. förbud att använda alkohol eller droger, rörelseinskränkningar, krav på vistelse i hemmet, skolgång eller andra aktiviteter och, oavsett ställningstagande i sak, lämna förslag på en sådan ordning,

- analysera och ta ställning till hur efterlevnaden av sådana föreskrifter kan kontrolleras,
- analysera och ta ställning till om det vid kontroll av efterlevnaden av sådana föreskrifter ska vara möjligt att i vissa fall använda elektronisk övervakning och, oavsett ställningstagande i sak, lämna ett sådant förslag,
- redovisa för- och nackdelar med förslagen,
- analysera och bedöma hur barnets eller den unges rättssäkerhet och fri- och rättigheter ska tillgodoses, bl.a. när det gäller möjligheten till omprövning och överklagande,
- kartlägga vilken personuppgiftsbehandling som förslagen kan ge upphov till och göra en integritetsanalys,
- analysera hur förslagen förhåller sig till regelverken om offentlighet och sekretess, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Arbetets genomförande

Det som framgår av den ursprungliga uppdragsbeskrivningen om arbetets genomförande gäller även i fråga om det utökade uppdraget.

Barnrättsperspektivet ska vara utgångspunkten i arbetet och förslagets konsekvenser för barn och unga ska särskilt belysas och beaktas. Även förslagets potentiellt olika konsekvenser för flickor och pojkar ska särskilt belysas och beaktas. Också förslagets konsekvenser för brottsligheten ska särskilt belysas och beaktas. Utredaren ska säkerställa att de analyser och förslag som lämnas är förenliga med grundläggande fri- och rättigheter i regeringsformen, den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och Sveriges åtaganden i övrigt när det gäller mänskliga rättigheter.

Utöver det som framgår av den ursprungliga uppdragsbeskrivningen om att inhämta kunskap och erfarenheter från berörda myndigheter och organisationer ska utredaren i den utsträckning det behövs även inhämta kunskap och erfarenheter från Kriminalvården.